

21. Yüzyıl Sanatında Savaş Altındaki Kentlerin Kentsel ve Ekolojik Temsili

Urban and Ecological Representation of Cities Under War in 21st Century Art

Fergana KOCADORU ÖZGÖR¹

Öz

Bu çalışma, savaş altındaki kentlerin ekolojik ve fiziksel olarak yaşadığı yıkımı kuramsal bir çerçeve üzerinden 21. yüzyıl sanatındaki eserleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Kentler tarih boyunca savaşlar yüzünden hem fiziki hem ekolojik olarak yıkıma uğramışlardır. 21. Yüzyıla kadar kentlerin savaş yüzünden yaşadığı bu tahribat metnin kuramsal bölümünde yer verilmiştir. Bu kuramsal bölümde savaş altındaki kentlerin bulundukları ekolojik çevre ile kırılgan ilişkisi de tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında 21. yüzyıl sanatı ile güncel savaşlar, kent ve ekoloji bağlamında belirli sanatçılardan örneklerle ilişkilendirilmiştir. Eserler, nitel araştırma yaklaşımıyla betimsel analiz yöntemi kullanılarak savaş, ekoloji, kent ekseninde değerlendirilmiştir. Araştırmada yaşadığımız çağda devam etmekte olan savaşların farklı disiplinlerden sanatçılar tarafından kentsel ve ekolojik yıkım ekseninde ele alındığı görülmüştür. Araştırma genelinde, tarih boyunca savaş kavramının yarattığı kentsel ve çevresel yıkımın asla bitmediği ve günümüzde bu sorunsalın teknolojik gelişmelerle daha içinden çıkılmaz bir hâl aldığını göstermektedir. Sonuç olarak bu araştırma, savaşın yarattığı kentsel, ekolojik ve toplumsal sorunların günümüz sanatçıları tarafından farklı üretim biçimleri ile izleyiciye aktardığını ortaya çıkarmaktadır. Araştırma günümüz sanatındaki eserlerin, savaşın yarattığı ekolojik ve kentsel yıkım değerlendirilmesi konusunda literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: savaş, kent, ekoloji, toplum, güncel sanat

ABSTRACT

This study aims to examine the ecological and physical destruction of cities under war through a theoretical framework through their works in 21st century art. Cities have been destroyed both physically and ecologically due to wars throughout history. This destruction of cities due to war until the 21st century is included in the theoretical section of the text. In this theoretical section, the fragile relationship of cities under war with the ecological environment in which they are located is also determined. Within the scope of the research, 21st century art and current wars are associated with examples from certain artists in the context of city and ecology. The works were evaluated on the basis of war, ecology and city axis by using the descriptive analysis method with a qualitative research approach. In the research, it was seen that the ongoing wars in our age were handled on the axis of urban and ecological destruction by artists from different disciplines. Throughout the research, it shows that the urban and environmental destruction caused by the concept of war throughout history has never ended and that this problematic has become more inextricable with technological developments. As a result, this research reveals that the urban, ecological and social problems created by the war are conveyed to the audience by today's artists through different production styles. The research contributes to the literature on the evaluation of the ecological and urban destruction caused by the war in the works of today's art.

Keywords: war, city, ecology, society, contemporary art

* Sorumlu Yazar: ¹ Balıkesir Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Balıkesir, Türkiye, fergana.ozgor@balikesir.edu.tr ORCID: 0000-0002-2885-7917

1. GİRİŞ

Tarih boyunca kentler insanlığın yerleştiği, etkileşim kurduğu, kolektif belleğin oluştuğu mekânlar hâline gelmiştir. Tarihsel süreç boyunca yaşanan savaşlar ise kentleri hem fiziksel hem de ekolojik biçimde tahrip etmiştir. Günümüzde savaşların, teknolojik gelişmelerle birlikte kitleleri ve kentleri daha hızlı ve yıkıcı şekilde hedef alması karşımıza büyük bir kentsel ve ekolojik yıkım sorunsalı çıkarmaktadır. Bu bağlamda araştırma, 21. Yüzyılda yaşanan savaşların kentleri fiziksel ve ekolojik nasıl etkilendiği ve savaşın yol açtığı tahribatın güncel sanat üretimlerinde kentsel ve ekolojik bağlamda ele alınış biçimlerini sunması bakımından önem taşımaktadır.

Araştırmada, günümüz sanatçıların tanık olduğu veya toplumsal duyarlılıkla ele aldıkları savaş kavramı, sanatçıların eserlerinde kentsel ve ekolojik bağlamda nasıl temsil edildiğini sunmak amaçlanmaktadır. Ayrıca savaşın kentlerde yol açtığı toplumsal ve ekolojik tahribat öncelikle teorik olarak ele almak daha sonra güncel savaşların doğrultusunda 21. yüzyıl sanatçıların eserlerinde bu olguyu analiz etmek ve tartışmaya açmak bu çalışmanın hedefleri arasındadır. Bu doğrultuda araştırma, 21. yüzyıl sanatçıların eserlerinde savaş altındaki kentler olgusu sadece fiziki bir çevre olmaktan çıkıp, ekolojik, sosyolojik sorunların da yaşandığı, kolektif hafızanın ve bireyin anılarının da zarar gördüğü bir alan hâline gelmektedir.

Çalışmanın savaşların kent mekanına etkisi ile ilgili kuramsal çerçevesi, geçmişten günümüze kadar uzanan bir süreç olduğu için Lewis Mumford'un "Tarih Boyunca Kent" kitabına dayandırılmıştır. Araştırmanın diğer bir yönü olan savaşların kentlerde yarattığı ekolojik yıkımın kuramsal çerçevesi ise Clive Ponting'in "Dünya'nın Yeşil Tarihi" kitabındaki görüşler üzerine temellendirilmiştir. Araştırmanın ana konusu olan 21. Yüzyıldaki savaş altındaki kentlerin yaşadığı fiziksel ve ekolojik yıkım ise mimar ve akademisyen Eyal Weizman'ın "The Least of All Possible Evils" adlı kitabındaki bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu kitapta bahsedilen 21. Yüzyıl savaşlarının günümüz kentlerine yarattığı yıkıcı etki, güncel sanat eserlerinin incelenmesine ve kuramsal çerçeve sağlanmasına katkı sağlamıştır. Araştırma nitel araştırma doğrultusunda temellendirilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan savaşların kentler üzerinde yarattığı ekolojik ve fiziksel yıkım olgusu kapsamlı bir literatür taraması sonucunda şekillenmiştir. Araştırmanın ana konusu olan 21. Yüzyıl sanatındaki kentsel ve ekolojik yıkım konusuna uyan 6 adet eser seçilmiştir. Araştırmanın sınırlılığı gereği savaş veya çatışma altındaki kentleri konu alan sanatçıların eserleri ele alınmıştır. Bu eserler betimsel analiz biçimiyle kent, ekoloji ve fiziksel yıkım bağlamında yorumlanmıştır.

1.1. Kuramsal Yaklaşım: Savaş Altındaki Kentlerin Ekolojik ve Toplumsal Temsili

Kent olgusuyla ilgili en eski bilgiler Geç Kalkolitik Dönem Mezopotamya'sına dayanmaktadır. Güney Mezopotamya'da M.Ö 4000 yılın sonlarında Uruk yerleşimleri karşımıza çıkmaktadır. Uruk kentinin kendine ait mührü, yazısı ve anıtsal yapılarının olması bize en eski kent yapısına ait kanıtlar sunmaktadır. Kuzey Mezopotamya'da bulunan Brak kentiyle Uruk kenti arasında yaşanan çatışmalarda şiddet yaşandığına dair arkeolojik kanıtlar bulunmuştur (McMahon, 2020, s.290-324). İnsanlığın günümüz anlamda ilk savaş kavramıyla tanışması kentleşme ve yerleşik hayat ile paraleldir. MÖ 9 ve 7.yüzyılda Asurlular, maden kullanarak geliştirdikleri silahlarla işgal ettikleri yerlerde katliamlar yapmaya başlamışlardır. Asurlular işgal ettikleri alanda sadece insanları katletmekle kalmayıp tarım alanlarını, hayvanları da katletmişlerdir. Aslında bu durumu ilk ekolojik kıyım örneği olarak da değerlendirebiliriz (Ponting, 2000, s.60). Savaşın ekolojik olarak kayıt altına alınmış ilk etkisi MÖ 14.yüzyılda Hitit metinlerinde gözükmektedir. Hititlerin Mısırlılar ile yaptığı savaş sonucunda savaş esirlerinden dolayı salgın hastalığa yakalanmaları ve bu hastalık sonucu insanların ve hayvanların ölmesi aslında savaş kaynaklı ilk ekolojik bir kıyım örneğidir. Hititli bir rahibin yakarış niteliğinde kaleme aldığı metinde bu salgının neredeyse yirmi yıl sürdüğü ve bütün ahırlardaki hayvanların da salgından dolayı telef olduğu belirtilmiştir (Crosby, 2004, s.39). Roma İmparatorluğu döneminde hem kentleşme hem savaşlar kaynaklı ekolojik olarak karşımıza daha büyük problemler çıkmaktadır. Roma

medeniyetinin en büyük ekoloji sorunsalı kent alanını büyütme için yapılan orman ve bilinçsiz ağaç kesimi olmuştur. Ayrıca nüfusu beslemek için artan tahıl talebi için kesilen ormanlar toprağın verimsizleşmesine ve erozyona uğramasına sebep olmuştur. Roma'nın çöküşüyle barbar kavimlerin bölgeye hâkim olmaları da ekolojik bir yıkım yaratmıştır. Berberi kavimlerin ele geçirdiği Roma topraklarında büyükbaş hayvan otlatmaları bölgedeki bitki örtüsünün azalmasına neden olmuştur. Bazı noktalarda durum neredeyse çölleşme noktasına varmıştır. Bilinçsiz tahıl tarımı yüzünden ormansızlaştırma ve istilalar sonucu Roma uygarlığı ekolojik olarak aslında kademeli olarak zarara uğramıştır (Ponting, 2000, s.70). Roma uygarlığı parçalanıp Doğu ve Batı Roma olarak ikiye ayrılınca Doğu Roma İmparatoru Anadolu'da artan Selçuklu Türklerinin akınlarından rahatsız olup Papa'ya çağrıda bulunmuştur. Avrupa'daki Katolik Hristiyanlar Papa'nın çağrısı doğrultusunda kabileler hâlinde Doğu'daki Müslümanlarla savaşmak, toprak ve servet elde etmek için Avrupa'dan doğuya gitmişlerdir. Haçlı Seferleri kitlesel katliamlara ve kentlerde ekolojik yıkımlara neden olmuştur. Amin Maalouf'un "Arapların Gözünden Haçlı Seferleri" adlı kitabında Şam kentindeki meyve bahçelerin harap edilmesinden, hayvanların çalınmasından ve civar köylerin yakılıp yıkılmasından bahsetmektedir (Maalouf, 1998, s.88). Ayrıca Haçlılar, Doğu coğrafyasının sıcak ve nemli iklimine alışkın olmadıkları için sıtma gibi bulaşıcı hastalıklara maruz kalmış ve Avrupa'da bu hastalığın yayılımının artmasında rol oynamışlardır. Orta Çağ kentlerinde temiz su ve hijyen büyük bir sorunsal olmuştur. Kentlerde temiz su erişimi nüfusun artmasıyla ters orantılı bir hale gelmiştir. Orta Çağ kentleri su ihtiyacını karşılamak için dış alanlara açılmak zorunda kaldıklarında diğer kentlerin ordularıyla savaşmışlardır. Eğer savaşı kaybederlerse kentteki su kaynağını da karşı orduya bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu durum yüzünden çoğu Orta Çağ kenti su için savaşmak yerine kentte kalan yetersiz ve kirlenmiş su kaynağı ile idare etmek zorunda kalmıştır. Bu durum da şehirlerde salgın hastalıkları arttırmıştır (Mumford, 2013, s.363). Ayrıca Orta Çağ'da savaşın ekolojik ve insan sağlığı üzerinde bir silah olarak kullanıldığı Tortona kuşatması karşımıza çıkmaktadır. Kuşatmada Bizans imparatoru Kutsal Roma İmparatoru I. Barbarossa, kenti savaş yoluyla ele geçiremeyeceğini anlayınca su kuyularına insan ve hayvan cesetleri atarak ordunun ve kent halkının temiz suya erişimini keserek şehrin teslim olmasını sağlamıştır. Yüzyıl Savaşları'nda benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. Kuşatma sırasında biyolojik hastalık taşıması amacıyla ölü hayvanlar mancınla fırlatılmıştır (Karaimamoğlu, 2022, s.4). Orta Çağ'ın sonundan itibaren yaygınlaşan denizası ticaret sosyal ve kentsel olarak büyük bir değişim yaratmıştır. Küçük Orta Çağ taşra görünümü kentlerinin yerini özellikle Orta ve Kuzey Avrupa'da daha hareketli ve zengin şehirler almıştır. Bu ticaret ve sömürgeleşme hareketleri bir çağı kapatıp 18. yüzyıla kadar etkisini sürdürmüştür. Sömürgeleşme ve kolonizasyon hareketleri yerli halkların Avrupa ile yıkıcı bir biçimde tanışmasına sebep olmuştur. Pek çok yerli halk bu süreçte yok edilmiş ya da Avrupa baskısıyla kültürlerinden uzaklaştırılıp sözde medeniyet adı altında sömürge hâline getirilmiştir. Avrupa halklarının orduları karşısında direnemeyen bu halklar (özellikle Kuzey ve Güney Amerika, Pasifik, Avusturalya) Avrupa devletleri tarafından sömürülürken ekolojik bir biçimde de yıkıma uğramışlardır. Örneğin Amerika'nın yerli halkları, İspanya, İngiltere, Fransa, Portekiz gibi Avrupa ülkeleri tarafından kölelik için sömürgeleştirilmeye çalışıldığında ellerinden verimli toprakları alınmış, beyazların istemediği çöl veya yarı çöl alanlarda yaşamaya zorlanmışlardır. Ayrıca Avrupalılar sömürgeleştirdiği bu topraklarda Kızılderililerin ana besin kaynağı olan bizonu deri ticaretinde kullanmak için gelişigüzel de avlamış soyunun tükenme noktasına gelmesine sebep olmuşlardır (Ponting, 2000, s.115-119, 148). Çoğu ilkel halk Avrupa'nın ateşli silahları ile ilk kez tanışmış bu yüzden kendilerini savunamadıkları için kitlesel bir soy kırma uğramış ve nüfusları yok olma eşiğine gelmiştir. Aydınlanma Çağı, rasyonel düşüncenin önem kazandığı ve büyük devrimlerin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Aydınlanma Çağı'nın en önemli dönüm noktalarından biri olan 18.yüzyılda meydana gelen Fransız Devrimi'nde Fransa'da yaşanan yoğun iç çatışmaların kurbanı yine doğal çevre olmuştur. Krallığa ait ormanlar odun için yağmalanmış ve tahrip edilmiştir. Bu ormanlar zamanla artan tahıl ihtiyacı için de tarım arazilerine dönüşmüştür. Bu süreç erozyonun hızlanmasına ve doğal dengenin bozulmasına sebep olmuştur. Fransız kentlerinde yaşayan halk bu durumdan da payını almış, odun kıtlığından dolayı yoksul insanlar ısınma problemi yaşamışlardır (Deveze, 1966, s.245-248). Sanayi Devrimi ile artan bu

tahribat, sanayi için artan odun kömürünün ham maddesi olan ağaçların bilinçsizce kesilmesiyle geri dönülmez bir hal almıştır. 19. yüzyıla geldiğimizde ise artık sanayileşmiş, demir yolu teknolojileri ile daha uzun ticaret ve yolcu ağırları kuran ve ekolojik olarak sömürge kolonileri arayan toplumlar karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzyılda artan kölelik sorunu Amerikan İç Savaşı'nın çıkışında etkili olmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinde köleliği destekleyen ve desteklemeyen eyaletler arasında ayrışma yaşanmış ve yoğun çatışmalar gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, bu iç savaş yüzünden uzun süre tarımsal üretim sorunu, ulaşımda aksamalar ve Güney eyaletindeki kentlerde tahribatlar yaşamıştır. Örneğin Güney Carolina eyaletinde bulunan Colombia şehri yakılmıştır (Gonzales, 1909, s.85). 20.Yüzyıl insanlığın dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu dönemde toplumlar sadece bilimsel ve teknolojik olarak değil siyasal, ekonomik ve sosyal değişimler de yaşamışlardır. Artan sanayileşme ülkeler arası ekonomik çıkar çatışmalarını tetiklemiş ve Avrupa ülkeleri silahlanma yarışına girmişlerdir (Chalton ve MacArdle, 2018, s.33). Bu dönemde gerçekleşen iki büyük dünya savaşı insanlık tarihinde en fazla yıkım getiren savaşlardır. I. Dünya Savaşı'nda Almanya, savaşın en fazla ekolojik olarak tahrip ettiği alanlar arasındadır. Alman kentlerinde savaş ve savunma sanayi harici çok da fazla konu gündeme gelmemiştir. Çevresel sorunsallar bu dönemde akla en son gelen olgulardır. Alman kentlerinde özellikle silah yapımı için maden işletim fabrikaları kurulmuş bu fabrikalardan çıkan yoğun kül ve duman halk sağlığını etkiler hale gelmiştir. 1916 yılında bir asker Fransa'nın Almanya sınırına yakın bulunan Verdun kentinin yakınlarında topçu atışları sonunda ortaya çıkan dumanın ve külün çevredeki ormanları nasıl etkilediğine dair bir yazı yazmış bu yazı dönemin akademik çevresinde büyük yankı yaratmıştır (Uekkötter, 2009, s.96). I. Dünya Savaşı'ndaki bu yıkım 20.yüzyılda hız kaybetmeden II. Dünya Savaşı'nda da devam etmiştir. II. Dünya savaşının insan ve doğa bağlamında insanlık tarihinde eş görülmemiş yıkıcı sonuçları olmuştur. Yoğun silah kullanımı atmosferdeki karbondioksit oranını arttırmış ve iklim değişikliklerine yol açmıştır. II. Dünya Savaşı'nda ekolojik olarak savaş mühimmatları çevreye ağır hasarlar vermiş ve bitki örtüsünü yok etmiştir. Savaş mühimmatlarından yayılan cıva ve azot hem Alman kentlerine ve etrafındaki su kaynaklarına zarar vermiştir. Hatta bu kirlilik Baltık Denizi'ne kadar ulaşmıştır (Kotsis, 2024, s.95). II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu ekolojik yıkımın fazla olmasının bir diğer sebebi de savaşın geniş coğrafyalara dağılmış olmasıdır. Amerika'nın II. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte savaştaki silah kullanımı daha kimyasal ve çevreye zararlı olmaya başlamıştır. Örneğin ABD'nin askerî üs olarak kullandığı Panama şehri ve adası II. Dünya Savaşı'nda kimyasal silah deneme ve depolama yerine dönüşmüştür. ABD'nin Pasifik Okyanus'u üzerindeki küçük adaları kimyasal silah deneme yeri olarak kullanması aslında gelecekte kullanılacak kimyasal silahların bir fragmanı olmuştur. Savaşın ilerleyen döneminde yakıcı bombalar ve kimyasal gazlar özellikle Japon şehirlerini yakıp adeta yerle bir etmiştir. Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombaları önce bu kentlerde yangınlara sebep olmuş daha sonra uzun yıllar boyunca çevreye radyasyondan dolayı zarar vermiştir. Bu kentlerde yıllar boyunca radyasyondan kaynaklı sakat doğumlar ve artan bebek ölümleri, bu kentlerde yaşayanlarda üreme ve kan hücrelerinin zarar görmesi, kanser vakaları sadece durumun çevresel bir felaketin de ötesinde olduğunu bize net bir şekilde göstermektedir (United States Strategic Bombing Survey, 1946, s.15-19). II. Dünya Savaşı bitiminden sonra meydana gelen ekolojik, sosyal ve ekonomik yıkım aslında ders alınması gereken bir olgu olması gerekirken 1955 yılında çıkan Vietnam Savaşı insanlığın II. Dünya Savaşı'ndan çok da ders çıkarmadığını tekrar göstermiştir. Vietnam Savaşı'nda kentler bombalanarak tahrip edilirken, ekolojik çevre de büyük bir yok oluş yaşamıştır. Bombalanan kentlerde su sorunları ve alt yapı problemleri çıkarken, tropik yoğun ağaçlık alanlar ve ormanlar ABD ordusu tarafından güvenlik amaçlı yok edilmiştir. Geniş yapraklı ağaçların yerel milis güçlerin sığındığı bir nokta hâline gelmesi hedef gösterilerek bu ağaçlar kimyasal olarak zehirlenmiştir. Agent Orange adlı yaprak dökücü kimyasal madde hassas tropik ormanlara ve ekosisteme zarar vermiştir (Westing, 1980, s.80-81). 20.yüzyılda Vietnam Savaşı'ndan sonra yine savaşlar olmaya devam etmiş ve bu savaşlar hem kentsel hem de ekolojik yıkım yaratmaya devam etmiştir (Körfez Savaşı, Bosna Savaşı v.b). 21.yüzyıla geldiğimizde ise artan teknolojik gelişmelerin insanlar tarafından çok da barışçıl bir biçimde kullanılmadığı trajik bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. 21.Yüzyılda ise barışçıl bir dünya beklentisinin aksine meydana gelen "Irak Savaşı, Suriye İç Savaşı, Rusya-Ukrayna Savaşı ve İsrail-

Filistin Savaşı” kentleri, bireyleri ve ekolojiyi günden güne zarar vermiş veya vermektedir. 2003 yılında Irak Savaşı’nda en büyük problem, petrolün su kaynaklarına sızması ve su kaynaklarını zehirlemesi olmuştur. Su sistemindeki bu kirlilik hem halk sağlığını etkilemiş hem de çevreye zarar vermiştir. Ekosistem su kaynaklarının kirlenmesiyle biyoçeşitlilik kaybı yaşamış ve çölleşmiştir. Kentlerde ise savaşla birlikte artan bir atık sorunu yaşanmaya başlanmıştır. Irak’ın kentlerinde yaşanan çöp toplanamama sorunu ile salgın hastalıklar artmıştır. Kentlerde çöplerin yakılması ve bu çöplerin su kaynaklarına atılması insan sağlığı için tehdit oluşturmuş ve ortaya çıkan salgınlarda büyükbaş ve küçükbaş hayvanların da telef olmasına sebep yaratmıştır (UNEP, 2003, s.34-35). 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı 2024 yılında hükümetin devrilmesiyle siyasi olarak farklı bir döneme geçse de ülkede istikrar tam olarak sağlanmamıştır. Bu on üç yıllık süreçte yaşanan iç savaş büyük bir insani ve çevresel sorunsallar yaratmıştır. Bu savaşın yarattığı ekolojik problemlere baktığımızda ise karşımıza yıkılan kent ve kasabalardan arta kalan yoğun bir moloz sorunu karşımıza çıkmaktadır. Kentlerde ayrıca zarar gören su arıtma sistemleri, patlamamış mayın ve savaş mühimmatları diğer çevresel problemlere örnek gösterilebilmektedir. Ayrıca bu savaş Suriye’deki iklim krizini de hızlandırmış, bitki örtüsüne zarar vermiş ve çölleştirmeyi hızlandırmıştır. Ülkedeki biyoçeşitlilik azalmış ve tarım faaliyetleri de zarar görmüştür (PAX, 2015, s.1). 2022 yılında başlayan ve halen devam eden Rusya-Ukrayna Savaşı aslında yaşadığımız çağda canlı olarak tanık olduğumuz bir savaştır. Şiddetli çatışmaların hâlen sürdüğü bu savaşta, Ukrayna toprakları zarar görmüş ve ülkeden kitlesel bir göç dalgası da yaşanmıştır. Verimli tarım topraklarına sahip olan Ukrayna’da savaştan dolayı tarımsal üretim olarak zarar görmüştür. Rusya’nın Ukrayna kentlerine ağır bombardımanı sonucu kentlerde de büyük yıkımlar meydana gelmiştir. Kentlerde bombardımanlar sonucu meydana gelen molozlar şehirlerde büyük alt yapı sorunlarına ve kirliliğe yol açmıştır. 21.yüzyılda insanlığın barışçıl teknolojiler üretmesi beklenirken bu durumun tam tersi karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığımız çağda her gün televizyonda, sosyal medyada adeta canlı tanık olduğumuz savaş görüntüleri bu durumun görünürlüğüne arttırmıştır. İsrail’in Filistin’i işgali özellikle Gazze şeridindeki askeri operasyonlar artan teknolojinin savaşlarda ne kadar acımasız kullanıldığının örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde Filistin hem kentsel olarak hem de ağır ekolojik bir şekilde savaşın yıkımını yaşamaktadır. İsrail’in gelişmiş robotik teknolojilerini sivilleri öldürmek için kullanması günümüz savaşlarının etik boyutlarını da sorgulamaktadır. Artık askerî eylemler geleneksel kalıplardan çıkıp otonom silahlar, sensörler ve bilgisayar gözetimli sistemler hâlini almıştır. Bu durumun trajik tarafı ise savaş suçu bu şekilde işlenirken bireysel savaş suçlularını da takip edememek ve bulamamaktır (Weizman, 2017, s.16). Savaşın şiddetlendiği Gazze kısmında şehirdeki yakıt ve elektrik erişimi İsrail tarafından kısıtlanmış, bu sebeple çoğu hastanelerde elektrik kesintisi yaşanıp sivillerin ölmesine sebep olmuştur. Ayrıca bu durum elektrikle çalışan su pompalanma sistemini etkilemiş ve işgal edilen şehirlerde su kıtlığı da baş göstermiştir. Savaşın ekolojik yönüne baktığımızda ise tarım sulamalarının kesilmesiyle meyve, sebze üretimini adeta yok etmiş ve bu sebeple hayvancılık da etkilenmiştir. Artan su kirliliği ve elektrik üretiminin olmayışı balık çiftliklerini de etkilemiş buradaki balıklar ölmeye başlamıştır. Kanalizasyon sistemlerinin de savaşta zarar görmesiyle atıklar Akdeniz’e dökülmeye başlanınca kıyı şeridindeki hem İsrail hem Gazze şeridindeki kentler bu kirlilikten etkilenmişlerdir (Weizman, 2017, s.89). Genel olarak geçmişten günümüze savaşlara baktığımızda aslında kentsel olarak verilen zararın bir şekilde ekolojik olarak tüm insanlara etki ettiğini görmekteyiz. İlk olarak savaşın kentlere ekolojik bir yıkım getirdiği Hitit-Mısır savaşından günümüz Ukrayna Rusya ya da İsrail-Filistin savaşından durumsal olarak pek de bir fark karşımıza çıkmamaktadır. Sadece aynı durumu, gelişmiş ve kontrolsüz kullanıldığında facialara sebep olabilecek teknoloji ile farklı bir çağda yaşamaktayız. Modern insanın aslında en büyük trajedisi geçmişten ders almamak ve savaşı sürdürmektir. 21.Yüzyıl sanatçıları savaşın sebep olduğu göç, kentsel ve ekolojik tahribat gibi sorunsalları sanatsal üretimlerinde çeşitli üretim biçimleri ile ele almışlardır. Bu bakış açıları sadece kendi ülkeleri ile sınırlı kalmamış, farklı ülkedeki bir savaşın yarattığı tahribatı da aynı duyarlılıkla işlerinde yer vermişlerdir. Postmodern sanatın getirdiği küreselleşme ve farklı kültürlerle yönelme aslında bu noktada sanatçılara da bir yol gösterici nokta hâline gelmiştir. Bu yüzden sanatçılar savaşın kentlerde sebep olduğu ekolojik ve fiziksel yıkımı geniş bir perspektifte değerlendirmektedirler.

Araştırmanın devamında ele alınan sanat eserleri bu bağlamda savaşın getirdiği kentsel ve ekolojik yıkım üzerinden değerlendirilecektir.

2. 21.Yüzyıl Sanatında Savaş Altındaki Kentlerin Kentsel ve Ekolojik Temsili

Günümüz sanatında gelişen dijital medya teknolojileri sanat çok katmanlı bir biçimde izleyici ile etkileşime geçmektedir. Lamia Joreige Lübnanlı görsel sanatçıdır. Sanatçı fotoğraf ve video işleri ile Orta Doğu'daki savaşın yıkımına ve bireysel etkilerine vurgular yapmaktadır. Sanatçının "A Journey" adlı 41 dakikalık video işinde sanatçının babaannesi Yafa şehrine ait bir fotoğraf tutmaktadır. Çocukluğunun geçtiği yer artık dikenli tellerle çevrilmiş ve farklı bir ülkenin toprağı haline gelmiştir. Fotoğraftaki mekân fiziksel sınırın ötesinde artık psikolojik olarak da bir uzaklık taşımaktadır. Yafa kenti önce Filistin'e ait bir toprakken daha sonra 1950 yılında Tel Aviv kenti ile birleştirilmiştir. Kent bu süreçte ekolojik ve fiziksel olarak tahrip edilmiştir. Yafa kenti ile özdeşleşen portakal ağaçları bu yeni mekânsal dönüşüm sonucu zarar görmüştür (Hart, 2020, s.178). Kentin geçirdiği ağır bombalanma süreci kentsel alt yapıya zarar vermiş ve fiziksel olarak kent mekânını tahrip etmiştir. Sanatçının video çalışmasındaki büyükanne bu mekânı görmesinin ve sevdiklerinin mezarlarını bile bulmasını imkânsız olduğundan bahsetmektedir (De le Court, 2020, s.112-113). "A Journey" adlı video aslında günümüzde savaşların etkisinin bireyde ve ekolojide nasıl tahrip yarattığına örnektir (Görsel 1). Sınırdaki çekilmiş dikenli teller ve tahrip edilmiş Yafa kenti silinmeye çalışılan bir toplumsal hafızaya dönüşmüştür. Sanatçının bu kent ile kurduğu ilişki de kayıp, göç, ekolojik tahribat ve anılar ile temellenmektedir. Bu çalışmada eserin ekolojik boyutu, sanatçının doğrudan ortaya koyduğu bir peyzaj söyleminden çok, savaş, zorunlu göç ve kentsel dönüşüm sonucunda değişen peyzajın araştırmacı tarafından ekolojik ve mekânsal kayıp bağlamında yorumlanmasına dayanmaktadır.

Görsel 1: Lamia Joreige, 2006, "A Journey", Video, 41 Dakika. (Kaynak: <https://lamiajoreige.com/work/a-journey-2006/>, Erişim Tarihi: 24 Eylül 2026).

Ukraynalı sanatçı Yevgenia Belorusets "The War Diary" adlı günlük metinleri ve bu metinlerle ilişkili fotoğraflarında savaş altında bulunan Ukrayna'daki kentlerin yıkımını bir belgeselci gibi belgelemektedir. Sanatçının yaşadığı kentsel mekân artık bu savaş fotoğraflarıyla toplumsal hafızanın bir mekânı hâline gelmiştir. Sanatçı özellikle bulunduğu Kiev şehrindeki yıkımı izleyici ile doğrudan paylaşmaktadır. 2022 yılına ait bu fotoğrafta düşen cisim yüzünden kentin etrafını dumanlar kaplaması karşımıza çıkmaktadır (Görsel 2). Bombanın düştüğü alanda morumsu bir duman yükselmekte, sanatçının fotoğrafladığı bu alan savaşın kent mekânında oluşturduğu fiziksel yıkımın ve atmosferik

değişimin görsel bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Düşen nesne aslında kentteki insanların gerçekliğidir. Gündelik hayatta pek çok riskle yaşayan yerel halk için artık normal bir hava olayı bile korkutucu bir hal almaktadır (Biedarieva, 2025, s.173-174). Ukrayna-Rusya savaşı çağımızda tanık olduğumuz hala her gün medyada hakkında görseller gördüğümüz bir savaştır. Sanatçının bu fotoğraf dizisi hem kentlerdeki fiziksel tahribatı belgelemek için önemli bir nitelik taşımaktadır. Eserin ekolojik sorunsalı, çok net bir şekilde karşımıza çıkmaya da araştırmacı tarafından savaşın kent mekânı ve çevre üzerinden yarattığı sorunsallar bağlamında yorumlanmıştır.

Görsel 2: Yevgenia Belorusets, "17.03.2022 From The War Diary Series", 2022, Fotoğraf. (Kaynak: <https://bourgoisediteur.fr/kyev-journal-de-guerre/#magnific/14/> , Erişim Tarihi: 24.09.2026).

Postmodernizm ile 21. yüzyıl sanatçıları sadece bulundukları dönemi ele almamış, yaşadıkları toplumun geçmişini de sorgulayıcı nitelikte çalışmalar da üretmişlerdir. Postmodernizm kavramın günümüz sanatına en önemli katkısı tüm genel geçer bilgilerin ve kuramların değişmez oluşunu alt üst etmesidir. Bu radikal eleştiriler hümanizm ile desteklenir ve sorunsallar tek bir bakış açısından ziyade insanı ve toplumu açıklayan durumlar üzerinden temellendirir (Şaylan, 2020, s.382-383). Alman sanatçı Anselm Kiefer işlerinde Nazi Almanyası'nın II. Dünya Savaşı'nda yarattığı yıkımı sorgulatarak bulunduğu toplumun geçmişini irdeler. Kiefer, eserlerinde vermek istediği mesajı izleyiciye doğadan imgeler kullanarak aktarır. Sanatçı, savaşın izlerini aslında bu sebeple ekolojik olarak da bizlere sunmaktadır. Kiefer bazen ekolojik olarak tahrip edilmiş alanları doğrudan resmederken bazen de kül, kurşun gibi malzemeleri peyzajlarında kullanarak savaşın yıkıcılığına göndermelerde bulunmaktadır. Sanatçı II. Dünya Savaşı'nın yıkım ve acı dolu atmosferini tuvallerinde kullanırken, savaşı hatırlatan nesneleri veya ölü bitkileri de doğrudan kullanmıştır. Kiefer, 2012 tarihli "*Karanlığı avuçlayıp boşalttı; yazı yükselten sözcüğü bulduk: Çiçek.*" adlı eserinde şair Paul Celan'ın bir dizesinden ilham almıştır (Görsel 3). Bu dizide şair karanlığın içinden yükselen çiçekleri konu almıştır. Kiefer, bu diziden ilham alarak sembolik olarak savaşta tahrip olmuş bir tarlayı ele almış, bu tarlanın üzerine şifalı bitkileri yerleştirmiştir (Beard & Morrill, 2014, s. 144). Sembolik olarak savaşın yıkıcılığını sanatçının doğa kavramı ile vermesi aslında toplumsal bir hafıza niteliği de taşımaktadır. Toplumun Nazi geçmişi ile yüzleşmesi ve savaş sonrası toplumun yeniden doğuşu sanatçının peyzajlarında karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 3: Anselm Kiefer, “Paul Celan: Wir Schöpften die Finsternis Leer, Wir Fanden das Wort, das den Sommer Heraufkam: Blume” (Karanlığı avuçlayıp boşalttık; yazı yükselten sözcüğü bulduk: Çiçek), 2012, Tuval Üzerine Yağ, Emülsiyon ve Akrilik, 280x 380cm. (Kaynak: <https://l24.im/i1P73oT>, Erişim Tarihi: 24 Eylül 2026).

Günümüz sanatçılarından İsrail doğumlu Noa Charuvi, uzun yıllardır devam eden İsrail-Filistin çatışmasının yarattığı kentsel yıkımı peyzajlarında ele almaktadır. Bu savaş süreci aslında büyük bir ekolojik de tahrip örneğidir. Sanatçının asıl konusu İsrail-Filistin sınırındaki kentlerin yıkılmış, moloz hâline gelmiş binaların durumudur. Genç bir sanatçı olan Noa Charuvi, günümüzde de devam eden bir savaşı ve yıkımı ekolojik olarak da ele alıp bir sorunsal halinde bizlere sunmaktadır (Görsel 4). Çağımızın korkunç bir gerçeği olan bu savaşın aslında ekolojik olarak kaybedeni de çağımızın insanıdır. 7 Ekim 2023'te başlayan İsrail-Filistin savaşında ise yıkılan binalar, askerî mühimmatlar ve karbon ayak izi yüzünden 1.3 milyon ton karbondioksit sera gazı salımına neden olmuştur. Bu durum sadece savaşla da sınırlı değildir, iki ülkenin savunma amaçlı yaptığı sistemler (Gazze'de tüneller, İsrail'de Demir Kubbe sistemi) yıllık yarım milyon ton karbon emisyonuna neden olmuştur (Neimark ve diğerleri, 2026, s.1-2). Bu durum global çapta küresel ısınmaya ve iklim değişikliklerine neden olmaktadır. Ayrıca yıkılan Filistin kentlerinin yaşadığı ekolojik ve biyoçeşitlilik tahribatı da başlı başına büyük bir çevre sorunsalıdır.

Görsel 4: Noa Charuvi, “Hole”, 2021, Tuval Üzeri Yağlıboya, 182.9x182.9 cm. (Kaynak:

https://www.thenewyorkoptimist.com/NoaCharuviNov14_2011.html, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2026).

2006 yılında 34 gün süren arasında süren İsrail-Lübnan savaşı kentleri ve ekolojiyi yoğun biçimde etkilemiştir. Bombalanan Lübnan kentlerinde alt yapı sorunları oluşmuş, tarım alanlarında meydana gelen çatışmalar ise özellikle zeytinliklere zarar vermiştir. Lübnanlı çağdaş sanatçı Ayman Baalbaki ülkesinin 2006 yılında yaşadığı savaşın etkilerini kent peyzajlarında yansıtmıştır. Kentsel alt yapının bombardımanlar yüzünden çökmesi sonucu pek çok Lübnanlı aile kent merkezinde enkazlarda yaşamaya başlamıştır. Bu yüzden sanatçı “*Ciel Chargé de Fleurs*” adlı eserinde yıkılmış bir eski Hilton otelin harabesinde yaşayan insanları betimlemiştir (Görsel 5). Ayrıca sanatçı “*Tammouz*” adlı resim serisinde yıkılmış Lübnan kentlerini çarpıcı bir şekilde ele almıştır. Ağır inşaat hafriyatları içinde yaşayan halk bu savaşın çarpıcı gerçeğini bizlere göstermektedir (Buchakiiian, 2010, s.6). Sanatçının peyzajlarında bu insanların varlığını harabeye dönmüş binalarda nesnelerde hissederiz. Bu çalışmaları ekolojik olarak ele aldığımızda ise aslında bu yıkılmış yapıların insan sağlığını tehdit ettiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır. Solunum hastalıkları, ağır metal zehirlenmeleri aslında Lübnan halkının kentsel yaşamının bir gerçeğidir. Savaş 2006 yılında bitse de ara ara yaşanan çatışmalar ve bombalanmalar hâlâ Lübnan kentlerine zarar vermektedir. Savaş sonunda bu hafriyatların kaldırılması, yeniden inşa süreçleri de ekolojik olarak çeşitli riskler taşımaktadır.

Görsel 5: Ayman Baalbaki, “Ciel Chargé de Fleurs”, 2006, Ahşap Üzerine Akrilik Boya, 180x180cm.
(Kaynak: <https://www.wallpaper.com/travel/beirut-new-movers-and-shakers>, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2026).

Sudan’da 2018-2019 yılları arasında süren siyasal istikrarsızlık çoğu Sudanlıyı göç etmek zorunda bırakmıştır. Sudan’daki zorunlu göç sonrasında plansız kentleşme ve orman tahripleri artmış, bu durum da doğal kaynaklara zarar vermiştir. Lübnanlı sanatçı Ali Cherri çalışmalarında Sudan’daki siyasal istikrarsızlık ve yarattığı şiddetin sonucu olarak toplumsal tahribatı ve çevresel sorunları ele almaktadır. Sanatçının 2022 yılında yaptığı “Of Men and Gods and Mud” adlı video çalışmasında Merowe Barajı çevresinde şekillenen bir göçün hikayesini yerel halklar ve mitolojik hikayeler doğrultusunda izleyiciye aktarmaktadır (Görsel 6). Bu eserde savaşın yalnızca askeri yıkımla sınırlı olmadığını; siyasal iktidarın mekânsal müdahaleleri aracılığıyla da toplumsal ve doğal çevre üzerinde tahrip edici sonuçlar yaratabileceği karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle eser, savaş ve ekoloji teması içinde doğrudan savaşın görsel temsili olarak değil, siyasal şiddetin ve zorunlu göçün ekolojik sonuçlarını görünür kılmaktadır. Sanatçının video çalışmasında çamurdan baraj yapmaya çalışan kişiler mevsimlik işçilerdir. Bu çalışmada çamur, mitolojik olarak yaradılış teması ile özleştirilmektedir. Eserde işçiler çalışırken İngilizce, Arapça ve Fransızca dillerinde yaradılış mitlerinin aktarılması çamuru mitsel, siyasi ve ekolojik bir sembole dönüştürmektedir (Sidney and Lois Eskenazi Museum of Art, 2025). Sanatçı böylelikle bu video çalışmasında Sudan’daki siyasi karışıklıkların ve mekânsal politikaları sonucu yaşanan mekânsal müdahalelerle sürgüne zorlanan yerel halkın yaşadığı trajediyi ve doğaya verilen zararı mitsel ve sembolik bir dille izleyiciye aktarmıştır (La Biennale di Venezia, 2022). Ayrıca 2023’te başlayan ve halen devam eden Sudan İç Savaşı ise ülkede siyasal istikrarsızlığın devamı niteliğindedir. 21. yüzyılda yaşayan insanlar olarak bu kentsel ve ekolojik yıkıma canlı tanıklık etmekteyiz. Yaşanan pek çok teknolojik gelişme metinde örnek verdiğimiz güncel savaşlarda kentsel, çevresel yıkım ve kitleleri yok etmek üzerine kullanılmıştır (Ukrayna-Rusya Savaşı’nda kullanılan dronlar, İsrail-Filistin Savaşı’nda kullanılan insansız hava araçları, akıllı bombalar vb.). Bu durum savaşan ülkelere uzun vadede geri dönüşümeyecek ekolojik hasarlar verse de asıl kaybeden tüm dünya insanlarıdır. Her bir savaşın yarattığı yıkım ve

karbon emisyonu aslında tüm dünyaya zarar vermekte ve iklim krizine yol açmaktadır. Günümüz sanatçıların savaşın çevresel etkileri üzerine yaptığı üretimler bu yüzden çok önemli ve kıymetli bir hâl almaktadır. Sanat yoluyla izleyicilere aktırılan mesaj aslında bu konuda önemli bir uyarı niteliği de taşımaktadır.

Görsel 6: Ali Cherri, “Of Men and Gods and Mud”, 2022, Üç Kanallı Sesli ve Renkli Video Yerleştirme, 18 Dakika 20 Saniye. (Kaynak: <https://www.moma.org/collection/works/451643>, Erişim Tarihi: 2 Eylül 2026).

3. SONUÇ (ve ÖNERİLER)

Araştırmanın sonucunda savaş kavramının, sadece fiziki bir yıkımdan ibaret olmadığı ekolojik, toplumsal ve diğer çok katmanlı sorunsallara da neden olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu durumlar kentsel peyzajın yeniden değişmesine, yaşam alanlarının kaybına ve toplumsal belleğin silinmesine yol açmaktadır. Bu yönüyle çalışma, savaşın yol açtığı kentsel ve ekolojik sorunsalları güncel sanat işleri üzerinden ele almaktadır. Araştırmanın mevcut literatür çalışmalarına katkısı, savaşın ve çatışmaların kentlerde sadece fiziksel yıkıcılık bağlamında değil ekoloji temelli incelendiğinin de günümüz sanatından örneklerle sunmasıdır.

Araştırmada farklı coğrafyalardan sanatçıların savaş kavramına bakışları da çeşitli olmuştur. Kimi sanatçı bu olguyu birebir hayatında şahit olurken, kimi sanatçı ise farklı bir ülkeden, doğduğu coğrafyanın içinde bulunduğu savaşta durumu üzerine işler üretmiştir. Bu nedenle eserlerde savaşın sonuçları aynı şekilde temsil edilmemiştir. Çalışmalarda sadece savaşta yıkılan ya da zarar gören kent görünümü karşımıza çıkmamakta, bazı eserlerde yerinden edilme, toplumsal bellek ve kayıp duygusu ön plana çıkmaktadır. Savaş sonrası kentlerin fiziksel yıkımı, şehirlerin alt yapılarının çökmesi, doğal alanları etkilediği gibi kültürel belleğe de zarar vermektedir. Çalışmada farklı disiplinlerden ele alınan eserler aslında savaşın sadece insan yaşamına yıkıcı etkisi ile sınırlı kalmayıp ekolojik çevreyi de geri dönüşü zor biçimde değiştirdiğini vurgulamaktadır. Ekolojik tahribat ise tarımsal alanların zarar görmesi, kentsel peyzajın zarar görmesi ve yaşam alanlarının kaybı gibi sonuçlar üzerinden değerlendirilmelidir. Savaşın yaşandığı kentsel mekân artık fiziksel bir çevre olmaktan çıkıp sanatçıların eserlerinde kolektif hafızanın ve anıların silindiği kırılğan bir alan hâline de gelmiştir. Savaşın fiziksel sonuçları yanı sıra ekolojik sorunsalların artışı ve değişimi de karşımıza çıkmaktadır. (Özellikle günümüzde Orta Doğu’da yaşanan savaşlarda kesilen zeytin ve narenciye ağaçları bu duruma çok uygun bir örnektir.) Sonuç olarak incelenen eserler savaş altındaki kentlerin fiziksel, sosyolojik ve ekolojik temsili olarak da nitelendirilebilir. Sanatçıların savaş altındaki kente kişisel bakışları ise göç, sürgün, hüznün duyguları ile temellenmiştir.

Araştırmada incelenen güncel sanatçıların eserlerinde estetik kaygılardan ziyade, kent imgesine daha eko-eleştirel bir bakış karşımıza çıkmaktadır. Sanatçıların üretimlerinde artık mekân eleştirel bir alan halini almıştır. Modern insanın teknolojiyi daha barışçıl amaçlarla kullanmak yerine kentleri ve doğal çevreyi yok oluşa sürüklemeleri sanatta estetik kaygıları da alt üst etmektedir. Bu bağlamda günümüz sanatçıların savaş altındaki kentlerin ekolojik bağlamda ele aldıkları çalışmaları güncel bir sorunsaldır ve bu durumun sonuçları sadece sanatı ve sanatçıyı değil, tüm dünyayı etkilemektedir.

Gelecek Araştırmalar

Bu araştırmada incelenen kent, ekoloji ve savaş ilişkisi, başka çalışmalarda daha geniş kapsamlı incelenebilir. Araştırmada konu sınırlılığı gereği 21. yüzyıl sanatçıları savaşın yarattığı ekolojik yıkım kapsamında incelenmiştir. Fakat diğer araştırmalarda bu bağlam genişletilip savaşın yarattığı iklim krizi ve bunun sonucu oluşan göçler ya da çevresel adalet kavramları irdelenebilir. Gelecek araştırmalarda sanatçıların daha yeni medya üretimleri değerlendirme kapsamına alınabilir.

Etik Standartlar ve Yazar Beyanı

Etik Kurul İzni

Bu çalışmada etik kurul iznini gerektiren herhangi bir olgu bulunmamaktadır. Bu durumu belirtmek için ıslak imzalı (etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu) makale süreç dosyasına pdf belgesi halinde yüklenmiştir.

Çıkar Çatışması

Bu araştırmanın yazarı, kendisinin ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını dair belgeyi ıslak imzalı bir şekilde makale süreç sistemine pdf belgesi olarak yüklemiştir.

Finansal Destek

Bu araştırmada herhangi bir finansal destek bulunmamaktadır.

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) Kullanım Beyanı

Yazar bu araştırmada ChatGPT isimli yapay zekâ programından İngilizce genişletilmiş özet yazılırken metin ve dilbilgisi kontrolü için, araştırmanın içindeki İngilizce çeviri kısımları ve metin içi dilbilgisi kontrolünü gözden geçirmek amacıyla kısmen yararlanılmıştır. Bu uygulamada danışılan bilgiler mutlaka yazar tarafından tekrardan ele alınmış ve gerekli kontroller sonucu metinde kullanılmıştır. “Yazar, yayınlanan makalenin doğruluğu ve özgünlüğü konusunda tüm sorumluluğu üstlenmektedir”.

Teşekkür

Bu makaleyi yazma süresinde her zaman sorularımı nezaketle cevaplayan Kent Akademisi dergisine, eşimin manevi desteğine ve sağlığım konusunda bana her zaman destek olan Dr. Rana Zeynep Urtekin hocama teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKÇA

Beard, L., & Morrill, R. (Eds.). (2014). *The twenty-first century art book*. Phaidon Press

Biedarieva, S. (2025). Postcolonial past to decolonial future: Ukrainian art in the ages of revolution and war (2014–2024). In S. Biedarieva (Ed.), *Art in Ukraine between identity construction and anti-colonial resistance* (pp. 166–182). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003459873-14>

Buchakjian, G. (2010). Territory, space and body: Historical issues in contemporary Lebanese art. In A. Traboulsi (Ed.), *Convergence: New art from Lebanon* (pp. 31–41). APEAL

Chalton, N., & Macardle, M. (2018). *Bir nefeste 20. yüzyıl* (O. Bulut, Çev.). Maya Kitap

- Crosby, A. W. (2004). *Dünya benimdir! Avrupa ekolojik emperyalizmi 900–1900* (B. Altınok, Çev.). Kitap Yayınevi
- De le Court, I. (2020). *Post-traumatic art in the city: Between war and cultural memory in Sarajevo and Beirut*. Bloomsbury Visual Arts
- Devèze, M. (1966). Les forêts françaises à la veille de la Révolution. *Revue d'Histoire Moderne & Contemporaine*, 13(4), 241–272. <https://doi.org/10.3406/rhmc.1966.2921>
- Gonzales, W. E. (1909). South Carolina in the Confederacy, 1860–1865. In J. A. C. Chandler (Ed.), *The South in the building of the nation: A history of the Southern states* (Vol. 2, pp. 75–101). Southern Historical Publication Society
- Hart, J. R. (2020). *Orchards to cement: An ethnography of Jaffa's urban borderlands* [Doctoral dissertation, University of Oxford]. Oxford University Research Archive. <https://doi.org/10.5287/ora-rdox859dg>
- Karaimamoğlu, T. (2022). Mikropların ve zehirlerin savaş meydanlarında kullanılması: Orta Çağ'da biyolojik savaş. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(33), 330–340. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1220399>
- Kotsis, K. T. (2024). The impact of war on the environment. *European Journal of Ecology, Biology and Agriculture*, 1(5), 89–100. [https://doi.org/10.59324/ejeba.2024.1\(5\).07](https://doi.org/10.59324/ejeba.2024.1(5).07)
- La Biennale di Venezia. (2022). Ali Cherri. <https://www.labiennale.org/en/art/2022/milk-dreams/ali-cherri>
- Maalouf, A. (1998). *Arapların gözüyle Haçlı Seferleri* (M. A. Kılıçbay, Çev.; 2. bs.). Telos Yayıncılık.
- McMahon, A. (2020). Early urbanism in Northern Mesopotamia. *Journal of Archaeological Research*, 28(3), 289–337. <https://doi.org/10.1007/s10814-019-09136-7>
- Mumford, L. (2013). *Tarih boyunca kent: Kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği* (G. Koca & T. Tosun, Çev.). Ayrıntı Yayınları
- Neimark, B., Otu-Larbi, F., Larbi, R. T., Bigger, P., Cottrell, L., de Klerk, L., & Shlapak, M. (2026). *Israel-Gaza conflict carbon emissions exceeded 30 million tons*. *One Earth*, 9(3), 101648. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2026.101648>
- PAX. (2025, May 3). *Addressing environmental impacts of conflict in Syria: Towards environmental remediation and green recovery [Capability statement]*. <https://paxforpeace.nl/publications/addressing-environmental-impacts-of-conflict-in-syria/>
- Ponting, C. (2000). *Dünyanın yeşil tarihi: Çevre ve uygarlıkların çöküşü* (A. Başçı, Çev.). Sabancı Üniversitesi Yayınları
- Sidney and Lois Eskenazi Museum of Art. (2025). *Of Men and Gods and Mud*. Indiana University Bloomington. <https://artmuseum.indiana.edu/exhibitions/2025-10-18-ali-cherri-men-gods-mud.html>
- Şaylan, G. (2020). *Postmodernizm* (6. bs.). İmge Kitabevi Yayınları
- Uekötter, F. (2009). *Total war? Administering Germany's environment in two world wars*. In C. E. Closmann (Ed.), *War and the environment: Military destruction in the modern age* (pp. 92–111). Texas A&M University Press

United States Strategic Bombing Survey. (1946). *The effects of atomic bombs on Hiroshima and Nagasaki*. U.S. Government Printing Office

United Nations Environment Programme. (2003). Desk study on the environment in Iraq. <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7831>

Weizman, E. (2017). *The least of all possible evils: A short history of humanitarian violence*. Verso Press

Westing, A. H. (1980). *Warfare in a fragile world: Military impact on the human environment*. Taylor & Francis

Görsel Kaynakça:

Görsel 1: <https://lamiajoreige.com/work/a-journey-2006/>

Görsel 2: <https://bourgoisediteur.fr/kyev-journal-de-guerre/#magnific/14/>

Görsel 3: <https://l24.im/i1P73oT>

Görsel 4: https://www.thenewyorkoptimist.com/NoaCharuviNov14_2011.html

Görsel 5: <https://www.wallpaper.com/travel/beirut-new-movers-and-shakers>

Görsel 6: <https://www.moma.org/collection/works/451643>

Extended Summary

Research Problem

The fundamental problem of this study is to determine how the effects of wars on nature and the ecological environment are represented by artists through different modes of artistic production within twenty-first-century painting. Accordingly, the study focuses on how artists reinterpret war-induced urban destruction, ecological degradation, and the relationship between humans and space through artistic expression.

Research Questions

Through which visual and conceptual images do contemporary artists represent the ecological destruction caused by war in urban spaces within twenty-first-century painting?

How do artists' compositional arrangements, material choices, colour palettes, and visual modes of expression make war-induced environmental degradation and urban destruction visible?

How do the selected artworks critically interpret the relationship between war, ecology, nature, and human beings in the context of twenty-first-century conflicts?

Literature Review

In the works of contemporary artists examined in this research, the image of the city is considered not only as an aesthetic and formal element, but also as a critical field in which the environmental and social destruction caused by war becomes visible. In this context, the study; establishes a connection between research focusing on the environmental effects of war and the existing literature examining the themes of the city, war and destruction in contemporary art. In particular, studies discussing the ecological consequences of war and art research focusing on the spatial and visual representation of war constitute the main theoretical basis of the study. While war, city and ecology are mostly discussed under separate headings in the current literature, there is a significant gap in the literature in terms of examining these three fields together through contemporary works of art. The research aims to contribute to this gap by examining the eco-critical approaches, images and visual representations through which 21st century artists deal with cities under war. Thus, it develops the existing

literature with an interdisciplinary perspective by revealing how the effects of war on the city and nature are made visible through art.

Material and Methods

This study was conducted within the framework of a qualitative research approach and is based on the descriptive analysis of artworks. The research first establishes a theoretical framework concerning the ecological and social conditions of cities affected by war. Subsequently, selected artworks by contemporary artists addressing the ecological consequences of war in conflict-affected cities were examined through visual analysis. Within the descriptive analysis process, the artworks were analysed in terms of symbolic elements and visual language, with particular emphasis on the themes of urban and ecological destruction. In interpreting the artworks, the artists' conceptual approaches, artistic practices, and visual representations of environmental degradation, urban destruction, and the relationship between humans and nature resulting from war were taken into consideration. The interpretations were grounded in the visual and conceptual elements identified within the selected artworks. The findings of the study are presented in an integrated manner through an interpretative analysis approach widely employed in qualitative research within the social sciences. Furthermore, document analysis and literature review were employed to examine relevant written and visual sources related to the research topic.

Findings

The findings of the study reveal that contemporary artists address the ecological and urban destruction caused by war as one of the central elements of their visual narratives. Across the selected artworks, devastated urban spaces, damaged natural environments, war-scarred landscapes, and symbolic imagery emerge as recurring visual elements. Rather than representing only the physical destruction of war, the artists critically reinterpret environmental degradation, collective memory, forced displacement, and the disrupted relationship between humans and nature. Through visual language, symbolic representation, and spatial constructions, the ecological consequences of war are made visible, encouraging viewers to reflect on the long-term impacts of armed conflict on both the natural environment and urban life.

Discussion

The research findings demonstrate that war is not a phenomenon limited solely to physical destruction; rather, it is a multilayered process encompassing ecological, social, and cultural dimensions. By rendering visible the enduring traces left by war on cities and the natural environment, the artworks examined reveal that contemporary art approaches war not merely as a political or historical event, but also from an eco-critical perspective. In this respect, the study offers a distinctive contribution to the existing literature by addressing the urban and ecological destruction caused by war through contemporary artworks. Although there are studies focusing on the relationship between war and nature, research examining the ecological impacts of war within an urban context and through twenty-first-century artistic practices remains limited. In this regard, the works produced by twenty-first-century artists provide a space for reflection not only in formal terms but also at the conceptual level.

Conclusions

Bu This research reveals that war creates situations beyond just physical destruction. The contemporary artworks discussed in the study show that war has long-lasting and devastating effects on social life, the natural environment and urban ecosystems. In this direction, the study offers a different field of evaluation through twenty-first century art productions by addressing the urban destruction caused by war with an ecological approach. Although there are various studies on the relationship between war and nature in visual arts, it is seen that studies examining the destructive ecological transformation caused by war in cities through contemporary art examples are limited. The unique aspect of the research is that it evaluates the relationship between war, city and ecology within a common framework.

Within the scope of the study, the current works of artists from different geographies were examined and it was determined that the one-to-one relationship that some of the artists established with the war experience directly affected their production styles. While some artists directly witnessed the war and its consequences in the geography they lived in, some brought the destruction of the lands they were born into their works through the experience of migration, exile or distance. For this reason, the studies examined should not be considered only as the visual state of the cities affected by the war. Destroyed buildings, unusable infrastructure systems, damaged agricultural areas, forests, olive groves and other natural habitats show that the war has also created extensive ecological destruction.

As a result of the research, it was determined that today's artists do not deal with the image of the city only within the framework of aesthetic and formal concerns; It was determined that they evaluated the city as a critical area where social and ecological conflicts became visible. In today's art, the urban space under war is no longer a background and creates an intellectual space where the consequences of war are questioned and the loss of memory and identity is discussed. The use of technological developments in the 21st century in the development of means of war and the destruction of the masses instead of peaceful and sustainable purposes drags both cities and the natural environment to extinction; This situation also breaks the traditional patterns of art.

As a result, contemporary works of art that deal with cities under war from an ecological perspective make one of the main problems of our age visible. These works show that the effects of war are not limited to a specific geography or period; It shows that it is a global issue that concerns the whole world through its environmental, social and cultural consequences. The orientation of today's art towards this problematic not only documents the destruction caused by war; at the same time, it invites the viewer to rethink on the axis of human, city and nature.

Future Research:

The works of today's artists can be diversified in the context of war, city and ecology with the works of local artists living in different geographies, especially in war zones. Thus, the ecological and social representation of cities under war can be revealed more clearly.

Artists' works on concepts such as climate migration caused by war and urban justice can also be explored. In this way, it can be determined how today's perception of the city changes according to different spatial contexts and problematics.